

**ІДЕЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ КЛУБНИХ БУДІВЕЛЬ В УКРАЇНІ
(НА ПРИКЛАДІ ВІННИЦІ ТА ЛЬВОВА)**

**IDEAS OF MODERNISATION OF CLUB BUILDINGS IN UKRAINE
(ON THE EXAMPLE OF VINNITSIA AND LVIV)**

Keywords: modernization, club buildings, Palace of Culture.

Ключові слова: модернізація, клубні будівлі, палац культури.

Senior lecturer Department of architectural environment design, Lviv Polytechnic National University, Lviv

Старший викладач кафедри дизайну архітектурного середовища, Національний університет “Львівська політехніка”, Львів

<https://doi.org/10.23939/sa2025.01.041>

Abstract

Today, most of the clubs, built at different times, continue to function for their original purpose, but social life has changed. There is a need to rethink and modernise existing cultural facilities.

In his dissertation, A. Shtendera formulates modernisation as a process of high-quality, innovative renovation of an object.

The purpose of the publication is to review the concepts and find solutions for the modernisation of club facilities in Ukraine.

One of the most successful is the renovation project of the Officers' House in Vinnytsia. The authors' idea is to preserve the surviving historical structures of the building. The project envisages the renovation of the main hall, the creation of club rooms, conference rooms, cafes, and exhibition spaces, which will significantly expand the club's programme of activities. Special emphasis is placed on addressing accessibility issues.

Another option for modernising a club building was the project for the functional development of the Communications Workers Club on Yaponska Street in Lviv. The design solution involved improving the comfort and expanding the functional content of the club. Much attention was paid to the modernisation of the building's engineering systems aimed at resource efficiency.

Analysing the concepts applied in the projects of modernisation of club buildings in Vinnytsia and Lviv, it can be concluded that the programme of measures is characterised by similar approaches: expanding the functional content of the facilities through the integration of relevant spaces (coworking, conference rooms, lecture halls, cafes); increasing the area of recreational spaces; addressing accessibility and inclusiveness issues; technological re-equipment that ensures comfortable conditions of use and rational use of resources; integration of new volumes to increase the area and commercial attractiveness of facilities.

Анотація

Сьогодні більшість клубів, збудованих у різні часи, продовжують функціонувати за первинним призначенням, проте суспільне життя зазнало змін. Постає необхідність переосмислення та модернізації наявних культурних об'єктів.

У своїй дисертаційній праці А. Штендера визначає модернізацію як процес якісного, інноваційного оновлення об'єкта.

Метою публікації є огляд концепцій та пошук рішень щодо модернізації клубних закладів України.

Одним із найвдаліших варто назвати проєкт реновації Будинку офіцерів у м. Вінниця. Задум авторів передбачає консервацію уцілілих історичних конструкцій будівлі. Проєктом передбачено реновацію головної зали, улаштування гурткових приміщень, конференц-залів, кафе, виставкових просторів, які істотно розширюють програму діяльності клубу. Особливий акцент зроблено на вирішення питань доступності об'єкта.

Іншим варіантом модернізації клубної будівлі став проєкт функціонального розвитку Клубу працівників зв'язку на вул. Японській у м. Львові. Проєктне рішення передбачало підвищення комфортності та розширення функціонального наповнення клубу. Велику увагу приділено модернізації інженерних систем будівлі, спрямованій на ефективне використання ресурсів.

Аналізуючи концепції, застосовані у проєктах модернізації клубних будівель у Вінниці та Львові, можна підсумувати, що загалом програма заходів характеризується подібними підходами: розширення функціонального наповнення об'єктів завдяки інтеграції актуальних просторів (коворкінги, конференц-зали, лекторії, кафе); збільшення площі рекреаційних просторів; вирішення проблем доступності та інклюзивності; технологічне переоснащення, що забезпечує комфортні умови використання та раціональне використання ресурсів; інтеграція нових об'ємів для збільшення площ та підвищення комерційної привабливості об'єктів.

Постановка проблеми

Більшість клубів, збудованих у різні історичні епохи, і нині функціонують за первинним призначенням. Проте суспільне життя зазнало змін, і це вплинуло на вимоги до об'ємно-просторового вирішення, функціонально-планувальних схем, типології, розмірів та розташування цих об'єктів у структурі міста. Нові виклики щодо використання клубних будівель потребують глибокого аналізу та переосмислення вже наявних об'єктів, а також напрацювання механізмів їхньої модернізації, які б дали змогу відповідати вимогам сьогодення.

У наші дні, в умовах повномасштабної війни, щодня знищують не лише об'єкти військової, енергетичної чи промислової інфраструктури. Серйозних пошкоджень та непоправної шкоди зазнають об'єкти культури і клубні заклади зокрема. Зважаючи на це, актуальними є дослідження, які культивують ідеї стосовно модернізації та відбудови клубних будівель України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Грунтовні дослідження, покликані окреслити проблематику та визначення поняття архітектурної модернізації, містяться у дисертаційній праці А. Штендери (2023, с. 139–140). Загалом автор визначає модернізацію як процес якісного, інноваційного, економічно обґрунтованого оновлення об'єкта із приведенням його у відповідність до нових вимог та норм. Важливим напрацюванням з цієї тематики також можна вважати роботу О. Михайлишин (2016, с. 216), у якій сформульовано поняття “модернізаційного імпульсу” як поштовху під час переходу від традиційного (аграрного) до сучасного (індустріального) суспільства відносно трансформацій, які відбувалися у 20-ті роки ХХ ст. в архітектурі Волині. Такі виклики постають і в наш час, коли на зміну індустріальному прийшло постіндустріальне суспільство, відбувся крах попередніх державних формацій та триває активний пошук власної ідентичності. Томаш Горват (Tamás Horváth) у своїй праці (2010) презентує два тематичні дослідження угорських громадських будівель, спроектованих у 70-ті роки. Науковець розкриває їхні концепції, цінності та проблеми, підкреслюючи необхідність архітектурної модернізації. Описання спроектованих модернізацій показує, як будинки відповідатимуть сучасним функціональним та енергетичним вимогам.

Мета статті

Економічні, політичні, культурні та екологічні процеси, що відбуваються у світі, зумовили започаткування радикальних змін архітектурного мислення в останні десятиліття. Разом із актуальними вимогами до проведення культурного дозвілля, що виникли внаслідок змін способу та якості життя, виникла необхідність пошуку ідей модернізації та пристосування наявних культурних об'єктів до нових викликів. Метою публікації є огляд концепцій та пошук рішень щодо модернізації клубних закладів України.

Виклад основного матеріалу

У сучасному вигляді клуби почали формуватися у ХVІ ст. в Англії та були доступними лише для верхніх прошарків суспільства. У ХІХ ст. клуби набули масової популярності в Європі та США. Закритий, елітний уклад діяльності вони змінили на демократичний та загальнодоступний. Клуби стали культурно-освітніми осередками, спрямованими на розвиток громадського життя, підвищення рівня елементарної освіти та поліпшення дозвілля широких верств населення. У цей час клубні будівлі перетворилися на центри соціального життя, обладнані залами для зібрань та театральними сценами, згодом – кінозалами, бібліотеками, читальнями та студіями.

Стаціонарні культурно-просвітницькі заклади клубного типу почали виникати на території сучасної України від середини ХІХ ст. Їх засновували громадські організації та спілки в містах і селах для поширення елементарних знань. Першим серед них виник Народний дім у Львові, збудований у 1851–1864 рр. за проєктом Вільгельма Шмідта та Сильвестра Гавришкевича (Богданова & Копиляк, 2022).

Мережа культурно-просвітницьких закладів бурхливо розвивалась від кінця XIX ст. до початку Першої світової війни. Саме тоді з'явилася ціла низка народних домів, читалень “Просвіти”, будинків товариств, профспілкових клубів.

На території України, що входила до складу російської імперії, діяло товариство “Стара громада”, коштом якого було споруджено Троїцький народний дім у Києві (1902 р.). З'явилися й інші клубні будівлі, фінансуванням яких опікувалися різноманітні товариства та спілки (Гриценко & Петрова, 2016).

Після Першої світової війни та більшовицького перевороту 1917 р. (на території України, яка входила до складу російської імперії) роль клубних будівель істотно змінилася. Вони стали важливим інструментом соціалістичної пропаганди серед робітників і селян. Саме тоді формуються робітничі клуби і будинки культури, які активно підтримували радянську ідеологію.

З приходом до Львова радянської влади у місті теж почали з'являтися будинки (палаці) культури, яким давали імена видатних особистостей, піонерів тощо. Їх часто розташовували у вже створених клубах. Наприклад, Будинок культури працівників зв'язку та Будинок культури залізничників практично тільки змінили назви на табличках. Будинок солдата у 1961 р. був добудований, там відкрили Палац культури ім. Ю. Гагаріна, а Будинок офіцерів зайняв простори Народного дому.

За час існування радянської держави практично було завершено формування мережі культурно-просвітницьких закладів.

Умовно можна виділити три етапи становлення архітектури радянського клубу: перший етап – 20-ті роки – пошук принципово нових архітектурних рішень для соціально нового типу будівлі; другий етап – 30–50-ті роки – розроблення єдиної архітектурної концепції; третій етап – 60-ті – середина 80-х років – розвиток типового проєктування (Дерябіна, 2019).

Важка економічна ситуація у перші роки незалежності України позначилася і на долі клубних об'єктів. Деякі з клубів так і не вдалось відродити. Проте переважна більшість все ж вистояла завдяки розширенню своїх функцій та веденню гнучкої політики. В останнє десятиліття потреби суспільства щодо об'єктів культури дещо змінилися. Виникла потреба в адаптації наявних просторів до нових потреб, пошуках способів їх модернізації.

Найважчим випробуванням у житті країни став початок повномасштабного вторгнення країни-терориста. До листопаду 2024 р. прямі збитки, завдані інфраструктурі сфер культури, релігії та туризму, досягли \$4 млрд. Від початку військової агресії росії, відповідно до задокументованих втрат, в Україні зазнали ушкоджень 771 будинок культури / палац культури, переважно розташовані в 14 областях країни: Дніпровській, Донецькій, Вінницькій, Житомирській, Запорізькій, Київській, Луганській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Сумській, Харківській, Херсонській, Чернігівській та м. Київ (Київська Школа Економіки [КШЕ/KSE], 2025, с. 10–11).

Руйнація багатьох об'єктів і середовищ унаслідок війни в Україні актуалізувала відбудову і реновацію усього втраченого.

З цією метою на кафедрі дизайну архітектурного середовища ІАРД Національного університету “Львівська політехніка” ведуться освітні, наукові та проєктні пошукові експерименти, спрямовані, серед іншого, на відбудову та модернізацію клубних будівель, які постраждали від війни.

Одним із найвдаліших варто назвати проєкт “Реновація просторів і предметного середовища будинку офіцерів у м. Вінниця” студентки групи АР-46 Катерини Дем'янчук, виконаний під керівництвом проф. Віктора Проскурякова та ст. викл. Ігоря Копиляка.

Вінницькі історики вважають першим із відомих місць для дозвілля українських військових у Вінниці клуб “Рідна хата”. Це був клуб вояків Армії УНР та Галицької Армії, що діяв восени 1919 р. у стінах садиби лікаря Миколи Стаховського.

Після більшовицької окупації міста було створено Будинок Червоної Армії. Його облаштували у будинку А. Мар'янчика. Згодом постало питання про спорудження окремої будівлі.

Нове приміщення Будинку Червоної Армії звели протягом 1934–1935 рр. за проектом видатного українського архітектора Йосипа Каракіса. Це був типовий проєкт кінотеатру на 1000 глядачів, створений для Вінниці, Кривого Рогу і Харкова, який отримав першу премію на Всесоюзному конкурсі (Копиляк, 2024).

14 липня 2022 року Будинок офіцерів став ціллю крилатих ракет “Калібр”, які запустили із акваторії Чорного моря наші сусіди-терористи. Унаслідок атаки будівля зазнала значних руйнувань. Було повністю знищено дахове покриття, пошкоджено міжповерхові перекриття та стіни бічних крил будівлі (рис. 1).

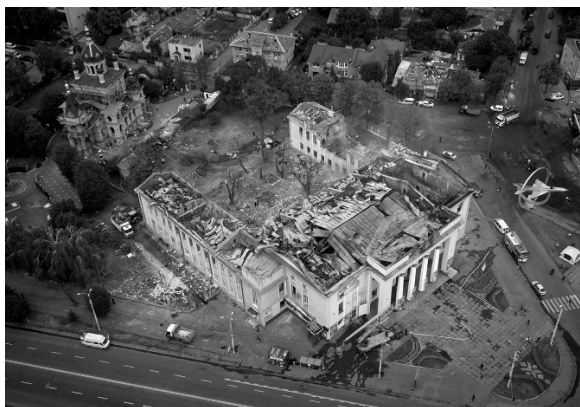

Рис. 1. Фотофіксація руйнувань, яких зазнав Будинок офіцерів у Вінниці (фото – Президент України, 2022)

Рис. 2. Фрагмент проєкту реновації Будинку офіцерів у Вінниці. Авторка – ст. гр. АР-45 Катерина Дем'янчук (фото з архіву кафедри ДАС)

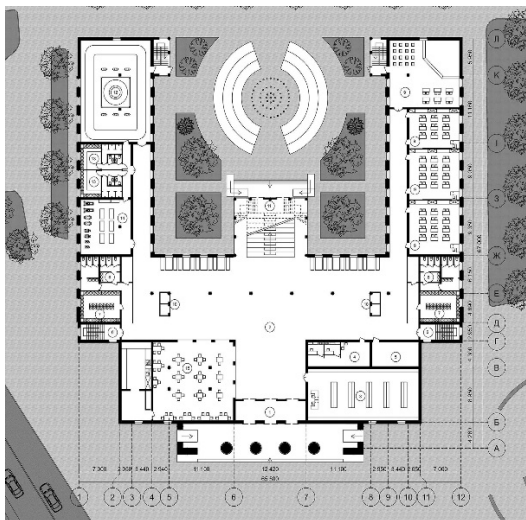

Рис. 3. Фрагмент плану першого поверху Будинку офіцерів у Вінниці. Авторка – ст. гр. АР-45 Катерина Дем'янчук (фото з архіву кафедри ДАС)

Рис. 4. Фрагмент проєктованого холу Будинку офіцерів у Вінниці. Авторка – ст. гр. АР-45 Катерина Дем'янчук (фото з архіву кафедри ДАС)

За задумом авторки, проєкт реновації (рис. 2) передбачає консервацію уцілілих історичних конструкцій будівлі, а також улаштування в одному із бічних крил будівлі, яке постраждало найбільше, простору пам'яті про криваві події, які ми усі нині переживаємо. Для розширення функціональної палітри та модернізації просторів Будинку офіцерів було прийнято рішення доповнити будівлю легкою надбудовою, об'єм якої відступає всередину від карнизної лінії, завдяки чому залишається практично непомітним із головних точок сприйняття. Проєктом передбачено

реновацію головної зали, улаштування гурткових приміщень, серед яких і приміщення для реабілітації та інтеграції ветеранів війни, конференц-зали, кафе, виставкові простори, які істотно розширюють програму діяльності клубу та створюють привабливі й зручні умови для майбутніх відвідувачів (рис. 3). Ще однією особливістю проекту є улаштування просторого холу з новими парадними сходами та простором для неформального спілкування та праці, вікна якого відкриваються у затишний внутрішній двір комплексу (рис. 4). Особливий акцент зроблено на питаннях доступності об'єкта: будівлю обладнано пандусами та ліфтами.

Іншим варіантом модернізації клубної будівлі став проєкт функціонального розвитку Клубу працівників зв'язку на вул. Японській у м. Львові, який у межах магістерського дослідження виконала студентка групи АРДА-21 Катерина Дем'янчук під керівництвом проф. Віктора Проскурякова та ст. викл. Ігоря Копиляка. На відміну від Будинку офіцерів у Вінниці, Клуб працівників зв'язку не зазнав руйнувань внаслідок військових дій, проте через брак фінансування та недосконале управління, а також обмежену палітру функцій втратив своє місце у культурному житті міста та перебував у занедбаному стані.

Первинно будівля була споруджена для профспілки поштових службовців протягом 1930–1934 рр. за проєктом арх. Адольфа-Віктора Вайсса. З 1950 р. тут функціонує Будинок культури працівників зв'язку. В актовій залі будівлі було обладнано кінотеатр, який активно працював упродовж 60–70-х років ХХ ст. Будівля не має статусу пам'ятки.

Перед початком проєктування було проаналізовано недоліки будівлі, до найвагоміших із яких належать: відсутність евакуаційної сходової клітки та умов для неповносправних відвідувачів; обмежений набір культурних функцій; поганий стан інженерних систем та недостатня кількість санітарних вузлів; відсутність рекреаційних просторів.

Рис. 5. Фрагмент проєкту функціонального розвитку Клубу працівників зв'язку на вул. Японській у м. Львові. Авторка – ст. гр. АРДА-21 Катерина Дем'янчук (фото з архіву кафедри ДАС)

Проєктне рішення (рис. 5) передбачало значний спектр робіт, спрямованих на підвищення комфортності та розширення функціонального наповнення клубу. Передусім було розв'язане питання інклюзивності будівлі за рахунок улаштування пандусів, а також ліфту, спроектовано евакуаційну сходову клітку. Функціональну програму клубу розширено завдяки улаштуванню ресторану в цокольному поверсі, модернізації багатофункційної зали, яку передбачено обладнати для проведення широкого спектра культурних заходів; проєктуванню гурткових приміщень, коворкінгів, а також конференц-залів та лекторіїв. Істотно розширено площу рекреаційних просторів, а також санітарних вузлів, що зробить комфортнішими умови для відвідувачів. Для

підвищення комерційної привабливості спроектовано мансардний поверх, який відступає вглиб будівлі та візуально не порушує архітектурний вистрій клубу. Тут розташовано адміністративні та офісні приміщення. Велику увагу приділено модернізації інженерних систем будівлі, спрямованій на ефективне використання ресурсів, і створенню комфортного середовища для відвідувачів та працівників клубу.

Висновки

Аналізуючи концепції, застосовані у проєктах модернізації клубних будівель у Вінниці та Львові, можна підсумувати, що, незважаючи на різні вихідні умови проєктування, загалом програма заходів характеризується подібними підходами: розширення функціонального наповнення об'єктів завдяки інтеграції актуальних просторів (коворкінги, конференц-зали, лекторії, кафе); збільшення площі рекреаційних просторів; вирішення проблем доступності та інклюзивності; технологічне переоснащення, що забезпечує комфортні умови та раціональне використання ресурсів; інтеграція нових об'єктів для збільшення площ та підвищення комерційної привабливості об'єктів.

Бібліографія

Андрієнко, Д., Горюнов, Д., Грудова, В., Маркуц, Ю., Маршалок, Т., Нейтер, Р. та ін. (2025). *Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на листопад 2024 року*. Отримано з https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/02/KSE_Damages_Report-November-2024-UA.pdf

Богданова, Ю. Л., Копиляк, І. М. (2022). Історія формування архітектури клубних будівель Львова. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія "Архітектура"*, 4(2), 25–32. <https://doi.org/10.23939/sa2022.02.025>

Дерябіна, О. О. (2019). Реалізація авангардистських концепцій формоутворення в архітектурі робочих клубів. *Комунальне господарство міст*, 152, 144–149. <https://doi.org/10.33042/2522-1809-2019-6-152-144-149>.

Horváth, T. (2010). Necessity of Modernization of Modern Buildings. *Conference: Building a Better World: CIB World Congress Volume*: Salford, UK. Отримано з https://www.researchgate.net/publication/314759874_Necessity_of_Modernization_of_Modern_Buildings.

Копиляк, І. М. (2024). Проблеми відбудови і модернізації культурно-просвітницьких будівель в Україні. *Традиції та новації у архітектурі та містобудуванні: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*, 173–175.

Михайлишин, О. Л. (2016). Соціокультурні трансформації та модернізація як детермінанти розвитку архітектури міжвоєнної Волині. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*, 43(1), 215–226. Отримано з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Spam_2016_43%281%29_33.

Президент України (2022). *Робоча поїздка заступника керівника Офісу Президента до Вінниці*. Отримано з <https://www.president.gov.ua/photos/robocha-poyizdka-zastupnika-kerivnika-ofisu-prezidenta-dovi-4809>.

Штендера, А. Ю. (2023). *Розвиток та архітектурні аспекти модернізації висотних будівель Львова у XX–XXI ст.* (Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії). Отримано з <https://lpnu.ua/sites/default/files/2023/radaphd/24219/shtenderaaydissertation.pdf>.

References

Andrienko, D., Goryunov, D., Grudova, V., Markuts, Y., Marshalok, T., Nater, R. et al. (2025). *Report on direct damage to infrastructure from destruction as a result of Russia's military aggression against Ukraine as of November 2024*. Retrieved from https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/02/KSE_Damages_Report-November-2024-UA.pdf.

Bohdanova, Y. L., Kopylyak, I. M. (2022). Formation history of the architecture of club buildings of Lviv. *Visnyk Natsional'noho universytetu "L'viv's'ka politekhniky". Seriya "Arkhytektura"*, 4(2), 25–32. <https://doi.org/10.23939/sa2022.02.025>.

Deryabina, O. O. (2019). Realization of the avant-garde concepts of shaping in the architecture of working clubs. *Komunal'ne hospodarstvo mist*, 152, 144–149. <https://doi.org/10.33042/2522-1809-2019-6-152-144-149>.

Horváth, T. (2010). Necessity of Modernization of Modern Buildings. *Conference: Building a Better World: CIB World Congress Vol.*: Salford, UK. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/314759874_Necessity_of_Modernization_of_Modern_Buildings.

Mykhaylyshyn, O. L. (2016). Socio-cultural transformations and modernisation as determinants of the development of architecture in interwar Volhyn. *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannya*, 43(1), 215–226. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Spam_2016_43%281%29_33.

Kopylyak, I. M. (2024). Problems of reconstruction and modernisation of cultural and educational buildings in Ukraine. *Tradytsiyi ta novatsiyi u arkhitekturi ta mistobuduvanni: materialy vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi*, 173–175.

President of Ukraine (2022). *Working trip of the Deputy Head of the Office of the President to Vinnytsia*. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/en/photos/robocha-poyizdka-zastupnika-kerivnika-ofisu-prezidenta-do-vi-4809>.

Shtendera, A. Y. (2023). *Development and architectural aspects of modernization of high-rise buildings in Lviv in the 20th–21st centuries*. (Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy). Retrieved from <https://lpnu.ua/sites/default/files/2023/radaphd/24219/shtenderaaydissertation.pdf>.